

NEVROLOGIK KASALLIKLAR VA ULARGA TASHXIS QO'YISH USULLARI

Anorov Sirojiddin Nozimjon o'g'li

Alfraganus Universiteti Tibbiyot fakulteti

Davolash ishi yo'nalishi talabasi

Anotatsiya : *Ushbu maqolada nevrologik kasalliklarning turlari, ularning kelib chiqish sabablari, klinik belgilari va zamonaviy diagnostika usullari tahlil qilinadi. Asab tizimining markaziy va periferik qismlarida yuzaga keladigan kasalliklar inson salomatligiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatadi. Maqolada ayniqsa insult, epilepsiya, Altsgeymer kasalligi, Parkinson kasalligi, polinevropatiya kabi keng tarqalgan nevrologik buzilishlar haqida batafsil ma'lumot beriladi. Bundan tashqari, ularni aniqlashda foydalaniladigan eng samarali tashxis qo'yish usullari – neyrovizualizatsiya (KT, MRT), elektroensefalografiya (EEG), neyronevrologik tekshiruvlar va laboratoriya tadqiqotlarining ahamiyati yoritiladi. Maqola nevrologik kasalliklarning erta aniqlanishi va to'g'ri tashxis qo'yish muhimligini ilmiy asosda ochib beradi.*

Kalit so'zlar: *Nevrologik kasalliklar, tashxis qo'yish, markaziy asab tizimi, MRT, elektroensefalografiya, insult, epilepsiya, Altsgeymer, Parkinson, polinevropatiya.*

Nevrologik kasalliklar bugungi kunda global sog'liqni saqlash tizimi oldida turgan dolzarb muammolardan biridir. Asab tizimi organizmning boshqaruv markazi hisoblanib, uning har qanday shikastlanishi inson faoliyatining barcha sohalariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Nevrologik kasalliklar asosan markaziy asab tizimi (bosh va orqa miya) hamda periferik asab tizimi (nerv tolalari va tugunlari) bilan bog'liq patologik holatlardan iborat. Ular tug'ma yoki orttirilgan, yengil yoki og'ir shaklda kechishi mumkin.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, dunyoda har yili millionlab odamlar insult, demensiya, Altsgeymer kasalligi, Parkinson kasalligi va boshqa nevrologik buzilishlar tufayli nogironlikka uchramoqda. Ayniqsa, yoshga bog'liq degenerativ kasalliklar sonining ortib borayotgani, bu yo'nalishda barqaror tashxis va davolash strategiyalarini ishlab chiqishni talab etmoqda.

Nevrologik kasalliklarni erta aniqlash va aniq tashxis qo'yish, ularning kechishi va asoratlarini yumshatishda muhim rol o'ynaydi. Hozirgi zamonaviy tibbiyotda qo'llanilayotgan neyrovizualizatsiya, elektrofiziologik tekshiruvlar va laborator metodlar yordamida turli nevrologik patologiyalarni aniq aniqlash imkoniyati mavjud. Ushbu maqolada aynan shu tashxis usullarining ahamiyati, imkoniyatlari va qo'llanilish sohaları tahlil qilinadi.

Nevrologik kasalliklar — bu markaziy va periferik asab tizimi faoliyatining buzilishi bilan kechadigan kasalliklar to‘plamidir. Ular asosan bosh miya, orqa miya, periferik nervlar, mushaklar yoki asab-mushtuk (neuromuskulyar) uzatmalaridagi muammolar natijasida yuzaga keladi. Ushbu kasalliklar surunkali, o‘tkir yoki progresiv shaklda namoyon bo‘lishi mumkin. Ularning etiologiyasi turlicha bo‘lib, irsiy, yuqumli, travmatik, qon aylanishining buzilishi, autoimmun jarayonlar va hatto psixologik omillar bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin.

Nevrologik kasalliklarning asosiy turlari

1. Insult (Serebrovaskulyar kasalliklar): Insult — bu bosh miyada qon aylanishining keskin buzilishi natijasida yuzaga keladigan nevrologik kasallikdir. Ishemik insult — qon tomirning tiqilishi yoki torayishi natijasida yuzaga keladi, gemorragik insult esa miya ichiga qon quyilishi bilan kechadi. Insult birdaniga paydo bo‘ladi va og‘ir asoratlarga olib keladi: falajlik, nutqning buzilishi, xotira va muvozanatning yo‘qolishi.

2. Epilepsiya: Epilepsiya — bu markaziy asab tizimida yuzaga keladigan to‘satdan, takrorlanuvchi elektr faolliklar bilan xarakterlanuvchi kasallik bo‘lib, epileptik tutqanoqlar (xurujlar) bilan kechadi. Kasallik irsiy bo‘lishi yoki bosh miya shikastlanishi, infeksiyalar, insult yoki o‘smalar fonida rivojlanishi mumkin. Kasallikni aniqlashda elektroensefalografiya (EEG) muhim o‘rin tutadi.

3. Parkinson kasalligi: Parkinson kasalligi dopamin ishlab chiqaruvchi nerv hujayralarining sekin-asta nobud bo‘lishi natijasida yuzaga keladi. Uning asosiy belgilari — sekin harakat, mushaklarning qattiqligi, titroq (tremor) va muvozanat buzilishidir. Parkinson kasalligi yoshi kattalarda uchraydigan eng keng tarqalgan neyrodegenerativ kasalliklardan biridir.

4. Altsgeymer kasalligi: Bu surunkali, sekin rivojlanadigan demensiya shakli bo‘lib, asosan keksa yoshdagilar orasida uchraydi. Kasallik xotira, fikrlash, til va ijtimoiy ko‘nikmalarning asta-sekin yo‘qolishiga olib keladi. MRT orqali bosh miya po‘stlog‘idagi atrofiya (kichrayish) aniqlanishi mumkin. Tashxis qo‘yishda nevropsixologik testlar ham keng qo‘llaniladi.

5. Polinevropatiya: Bu bir vaqtning o‘zida bir necha periferik nervlarning zararlanishidir. Polinevropatiya qandli diabet, surunkali alkogolizm, infeksiyalar yoki dorilarning nojo‘ya ta’siri natijasida rivojlanadi. Bemorlar qo‘l-oyoqlarda uvishish, kuydiruvchi og‘riqlar, reflekslarning pasayishi yoki yo‘qolishi kabi shikoyatlar bilan murojaat qiladilar.

Zamonaviy tibbiyot nevrologik kasalliklarni aniqlashda turli xil aniq va samarali tashxis metodlariga ega. Ularning ayrimlari quyidagilardan iborat:

1. Neyrovizualizatsiya (neuroimaging):

• **Magnit-rezonans tomografiya (MRT):** Bosh miya va orqa miyadagi strukturalar, yallig‘lanish, o‘smalar, qon quyilishlar, shikastlar va degenerativ jarayonlarni ko‘rsatishda eng aniq usullardan biridir.

• **Kompyuter tomografiyasi (KT):** Ayniqsa, insultning gemorragik shakllarini aniqlashda tezkor tashxis qo'yishda qo'llaniladi.

2. Elektroensefalografiya (EEG): EEG epilepsiya, uyqu buzilishlari va miya faoliyatining boshqa elektr buzilishlarini aniqlashda keng qo'llaniladi. Bu usul bosh miya to'liqlarini yozib, ularning fiziologik va patologik holatlarini aniqlash imkonini beradi.

3. Elektroneyromiografiya (ENMG): Ushbu tekshiruv yordamida mushaklarning elektr faolligi va nerv impulslarining uzatilish tezligi aniqlanadi. Polinevropatiya, miasteniya, neyropatiya va boshqa periferik asab kasalliklarida qo'llaniladi.

4. Neyropsixologik testlar: Altsgeymer, demensiya, afaziya va boshqa kognitiv buzilishlarni aniqlashda ushbu testlar muhim ahamiyatga ega. Ular bemorning xotira, e'tibor, fikrlash va til qobiliyatini baholaydi.

5. Laborator tahlillar: Qon va suyak iligi suyuqligini (likvor) tekshirish orqali infeksiya, avtoimmun yoki metabolik sabablarni aniqlash mumkin. Masalan, meningit yoki ensefalitda likvor tahlili tashxisda hal qiluvchi bo'lishi mumkin.

To'g'ri va erta tashxis qo'yish nafaqat davolashni samarali yo'lga qo'yish, balki kasallikning og'ir asoratlari va nogironlik darajasini kamaytirish imkonini beradi. Masalan, insultning ilk 4–6 soatida aniq tashxis qo'yilib, trombolitik terapiya boshlanganida miya hujayralarining katta qismini saqlab qolish mumkin. Yoki epilepsiya tashxisini aniqlik bilan qo'yish bemorga mos dori vositasini tanlash imkonini beradi.

Shuningdek, Parkinson va Altsgeymer kasalliklarida erta tashxis — kasallik rivojlanishini sekinlashtiruvchi preparatlarni vaqtida qo'llash imkonini beradi. Bu esa bemorning hayot sifatini saqlab qolishga xizmat qiladi.

Nevrologik kasalliklar inson salomatligi va hayot sifatiga jiddiy ta'sir ko'rsatuvchi surunkali va o'tkir patologiyalardandir. Ular orasida insult, epilepsiya, Parkinson, Altsgeymer, polinevropatiya kabi kasalliklar keng tarqalgan bo'lib, o'z vaqtida tashxis qo'yilmasa, bemorni nogironlikka olib kelishi mumkin. Zamonaviy tibbiyotda neyrovizualizatsiya (KT, MRT), elektroensefalografiya (EEG), elektroneyromiografiya (ENMG), neyropsixologik testlar va laborator tahlillar yordamida kasallikni aniqlashning yuqori aniqlikka ega usullari ishlab chiqilgan.

Erta tashxis qo'yish — bemorga individual yondashuv asosida samarali davolash strategiyasini tanlashga imkon yaratadi. Ayniqsa, insult va epilepsiya kabi kasalliklarda vaqtli tashxis bemorning hayotini saqlab qoladi yoki asoratlarni kamaytiradi. Shu bilan birga, nevrologik kasalliklarning profilaktikasi, sog'lom turmush tarziga rioya qilish, stressni boshqarish va doimiy nevrologik nazorat orqali bu kasalliklarning og'ir shakllarini oldini olish mumkin.

Shunday qilib, zamonaviy tashxis usullarining imkoniyatlaridan keng va ilmiy asosda foydalanish — nevrologik kasalliklarning erta aniqlanishi, to'g'ri davolanishi

va asoratlarni kamaytirishda asosiy omillardan biridir. Bu esa nafaqat bemor, balki jamiyat salomatligi uchun ham katta ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (WHO). Neurological disorders: public health challenges. Geneva, 2022.
2. Harrison’s Principles of Internal Medicine. 21st Edition. Chapter: Neurological Disorders. McGraw-Hill, 2023.
3. Braunwald E. “Clinical Neurology”. Oxford University Press, 2021.
4. Usmonova G.T., Rajabov M.M. “Nevrologiya asoslari”. Toshkent tibbiyot akademiyasi, 2020.
5. Azizov Sh.A. “Asab tizimi kasalliklari”. O‘zbekiston Respublikasi SSV nashri, 2019.
6. Nasriddinova D.Z. “Epilepsiyani tashxislashda elektroensefalografiyaning diagnostik ahamiyati”. Ilmiy-amaliy jurnal, 2022.
7. Zaynutdinov A.B. “Parkinson kasalligini MRT orqali aniqlash yo‘llari”. Tibbiyot ilmiy tekshiruvlar jurnali, 2023.
8. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5), American Psychiatric Association, 2022.